

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ზრდის გამოწვევა მიზეზები და შედეგები

თენგიზ გოგოლაძე, სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია საკითხები უცხოური ინვესტიციების როლისა და ადგილის შესახებ ეკონომიკის გლობალიზაციის პირობებში, რომლის მთავარი მამოძრავებელი ძალა ტრანსნაციონალური კომპანიებია. უცხოური ინვესტიციები მნიშვნელოვან შედეგს იძლევა, როგორც კაპიტალის ექსპორტიორი ქვეყნის, ისე მიმღები ქვეყნის ეკონომიკისათვის.

სტატიის მიზანია განსაზღვროს იმ ძირითადი მიზეზებისა და მოტივაციისა, რაც უბიძგებს საზღვარგარეთელ ინვესტორს ჩადოს თავისი კაპიტალი სხვა ქვეყნის ეკონომიკაში, ჩამოყალიბებულია საზღვარგარეთ ინვესტირებისათვის გადაწყვეტილების მისაღებად განმსაზღვრელი პირობები.

საკვანძო სიტყვები: პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია, გლობალიზაცია, რეციპიენტი ქვეყანა.

Growth Causes and Consequences of Foreign Direct Investment

Tengiz Gogoladze, Phd Student of GTU
Summary

This article discusses the issues of foreign investment in the role and place of economic globalization, which is the main driving force of the transnational companies. Foreign investment is significant results, as the capital of the exporting country and the receiving country's economy.

The goal is to determine the main reasons and motivation, which encourages foreign investors to invest their capital in other economies. Laying overseas investment decision defining conditions.

Keywords: Foreign direct investment, globalization, recipient country.

შესავალი

ეკონომიკის გლობალიზაცია სამეურნეო ცხოვრების ინტერნალიზაციის თანამედროვე რთული ფორმაა, რამაც გამოიწვია მსოფლიო ეკონომიკის რაოდენობრივი და თვისობრივი ცვლილებები, ეკონომიკურმა ცხოვრებამ ახალი შინაარსობრივი დატვირთვა შეიძინა.

ეკონომიკის გლობალიზაციაში ბოლო პერიოდ-

ში წამყვან როლს თამაშობს კაპიტალის საერთაშორისო მოძრაობა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (პუი) სახით, ვინაიდან ეკონომისტთა უმრავლესობის შეფასებით, გლობალიზაციის საფუძველი, მისი მთავარი მამოძრავებელი ძალა და მთელი თანამედროვე საერთაშორისო ეკონომიკის ხერხემალი ტრანსნაციონალური კორპორაციებია (ტნკ). სწორედ ისინი დგანან კაპიტალის საერთაშორისო მოძრაობის სათავეში, მათთვის უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს საზღვარგარეთის ქვეყნებში საქმიანობას, ვიდრე საშინაო ოპერაციებს. საქართველოსათვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს ეკონომიკური განვითარების, შემოსავლებისა და დასაქმების ზრდის თვალსაზრისით. სხვა ქვეყნების გამოცდილებაზე დაყრდნობით შესაძლებელია განისაზღვროს ინსტრუმენტები, ღონისძიებები და პოლიტიკური მიმართულებები უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისათვის, თუმცა აუცილებელია მიმღები (რეციპიენტი) ქვეყნისათვის დამახასიათებელი თავისებურებების გათვალისწინება.

უცხოური ინვესტიციები მნიშვნელოვან დადებით შედეგს იძლევა ეკონომიკისათვის. იმ ქვეყნისთვის, რომელიც კაპიტალის ექსპორტს ახორციელებს, პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია არის შემოსავლის მიღების წყარო, უცხოური ინვესტიციების მიმღები ქვეყნისთვის კი - ეკონომიკური პრობლემის გადაჭრის საშუალება.

ამჟამად ძალიან ბევრი ფირმა, კომპანია თუ კორპორაცია ჩართულია საერთაშორისო ეკონომიკურ საქმიანობაში და ჩართულობის თუ მონაწილეობის ხარისხი, ინტენსივობა განუწყვეტლივ ძლიერდება. ცნობილია, რომ წამყვანი კომპანიების მიერ განხორციელებული გაყიდვების 30-40% მიმდინარეობს ეროვნულ საზღვრებს გარეთ. ტრანსნაციონალური საწარმოების მიერ წარმოებისა და ბაზრის გლობალიზაციას ხელი შეუწყო 3 ძირითადმა ფაქტორმა: მსოფლიო ვაჭრობის ზრდამ, კაპიტალის ბაზრის ინტეგრაციამ და ტექნოლოგიურმა პროგრესმა, მართვის ტექნოლოგიასა და სტრუქტურაში ინოვაციის ჩათვლით. ბიზნესი ინტერნაციონალურად უნდა განვითარდეს მრავალი გზით:

- ექსპორტი სამამულო ქვეყნიდან;
- უცხოური ბიზნესის იურიდიული უფლება საქონლისა და მომსახურების წარმოებაზე;
- მონაწილეობა უცხოურ წარმოებაში.

როდესაც ბიზნესი ირჩევს მესამე გზას, ის შედის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების სტატისტიკაში. ამ შემთხვევაში მომავალი გად-

ანვეტილებანი მიღებული უნდა იქნეს უცხოურ წარმოებაზე კონტროლის მეთოდის გათვალისწინებით. მაგალითად, ტრანსნაციონალურმა კომპანიამ შეიძლება გადაწყვიტოს საქმიანობის დაწყება ახალი ქარხნის აშენებით, ე.ი., როგორც იტყვიან, დაიწყოს „სუფთა ფურცლიდან“, ალტერნატივის სახით მას შეუძლია შეიძინოს ადგილობრივი კომპანიის აქციების საკონტროლო პაკეტი ან შექმნას ერთობლივი საწარმო ადგილობრივ კომპანიასთან, ან კიდევ, ადგილობრივ კომპანიას შეერწყას.

როგორც წესი, მენარმოება ირჩევს პირდაპირი ინვესტიციების გზას, იმიტომ რომ უფრო მეტ მოგებას ელოდება თავისი უპირატესობების გამოყენებით, ვიდრე თავისი „ნოუ-ჰაუ“-ს მიყიდვით ადგილობრივი კომპანიებისთვის. ადგილობრივ კომპანიებს ის უპირატესობა აქვთ, რომ უფრო ღრმად და კარგად იცნობენ ადგილობრივ პირობებს, ადამიანებს, კულტურასა და საქმიანობას. თუმცა, არის სანაღმდეგო პრობლემებიც, რომლებიც ექმნება (შეიძლება შეექმნას) ფირმას, რომელიც თავის „ნოუ-ჰაუ“-ს ყიდის. იმისათვის, რომ უცხოურ წარმოებაში ფირმის მონაწილეობა უფრო ხელსაყრელი გახადოს, ცნობილია ინგლისელმა მეცნიერ-ეკონომისტმა ჯ.დანიგმა დაადგინა პირობების 3 ჯგუფი, რომლებიც უნდა იქნეს დაკმაყოფილებული. მეცნიერი ჯ.დანიგი ამტკიცებს, რომ საზღვარგარეთ ინვესტირებისთვის გადაწყვეტილების მისაღებად სამი პირობა არის განმსაზღვრელი.

- საკუთრების უპირატესობა: ფირმა უნდა ფლობდეს სპეციალურ საკუთრებრივ ცოდნას, სავაჭრო მარკას ან მოქნილ მენეჯმენტს და ადამიანურ კაპიტალს.

- დანახარჯები გადაადგილებაზე: ფირმებისთვის უნდა იყოს არსებითი ფასობრივი პრივილეგიები, რაც საკმარისი იქნებოდა დიდი სასტარტო დანახარჯების საკომპენსაციოდ.

- ინტერნალიზაცია: „საბაზრო რეგულირების დეფექტი“ უნდა იყოს ისეთი, რომ საზღვარგარეთ საქმიანობა ხელსაყრელი გახდეს შეილობილი საზოგადოების სრული ფლობის მეშვეობით და არა წარმოების უფლების მიყიდვით დამოუკიდებელი ფირმისთვის.

პირველი კატეგორია - ეს არის ჰორიზონტალური პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები. აქ მოტივაციად გამოდის ადგილობრივი ბაზრისთვის უფრო ეფექტური მომსახურება რეციპიენტ ქვეყანაში ახალი საწარმოს შექმნის გზით. შეილობილი საზოგადოება ეწევა ხარჯების ეკონომიას სატრანსპორტო დანახარჯების შემცირებით, იმპორტული შეზღუდვების (სატარიფო ნახტომები) თავიდან აცილებით და, ზოგიერთ შემთხვევაში, უფრო დაბალი ხელფასებით. საბაზრო მონაწილეობას შეიძლება ჰქონდეს სტრატეგიული მოტივაცია, მით უმეტეს მაშინ, თუ რეციპიენტი ქვეყნის ბაზარი მსხვილი და სწრაფად განვითარებადი. ასეთ ქვეყნებში ევროპელი და ამერიკელი ტრანსნა-

ციონალური საწარმოები მსხვილ ინვესტიციებს აბანდებენ. ეს ქვეყნები დიდ ინვესტიციებს ახორციელებენ ერთმანეთშიც. ამ შემთხვევაში, ეფექტი შეიძლება მიღწეულ იქნეს წარმოების მასშტაბების გადიდებით. განვითარებული ქვეყნების ბევრი პუი წარმოადგენენ ჰორიზონტალურს. ჩინეთში ინვესტიციების დიდი წილი მიღწეულ იქნა სურვილით, მტკიცედ დაფუძნებულიყვნენ მსოფლიოში ერთ-ერთ ყველაზე დინამიურ ბაზარზე.

ცნობილია, რომ გლობალურ ეკონომიკაში კონკრეტული უპირატესობა მნიშვნელოვანწილად მიიღწევა ლოკალური ფაქტორების ანგარიშზე, რაც მიუღწეველია შორეული კონკურენტებისთვის. ადრე „ძველ დროში“ ეს „ლოკალური ფაქტორები“ იყო იაფი მუშახელი, მსხვილი ადგილობრივი ბაზარი და ნედლეულის ადვილად „შოვნა“. ამჟამად ამათ უნდა დაემატოს ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა ცოდნა, საქმიანი ქსელი, გარემომცველი გარემო და მთავრობის მოტივაცია.

ვერტიკალური პუი ეს არის პუის მეორე ტიპი. ტრანსნაციონალური საქმიანობის მნიშვნელოვანი ნაწილი თანამედროვე პირობებში იღებს საწარმოს ფორმას, რომელმაც ერთი ან რამდენიმე სტადია შექმნა თავის საწარმოო ციკლის შემადგენელ ნაწილად, სტადიად, ისეთ რეგიონში, სადაც წარმოების დანახარჯები დაბალია და მიზნად ისახავენ სწორედ იქიდან მოემსახურონ გლობალურ ბაზარს. ვერტიკალური პუი-ს მოზიდვის წინაპირობაა კონკურენტული ფასის სრტუქტურა რეციპიენტ ქვეყანაში და შეღწევა საშინაო ბაზარში და მესამე ქვეყნების ბაზრებში. წარმოების პროცესის სხვადასხვა სტადიებს განსხვავებული მოთხოვნები აქვთ რესურსებზე და, რამდენადაც რესურსების ღირებულება ქვეყნების მიხედვით განსხვავდება, ხელსაყრელი ხდება წარმოების დანაწევრება ისე, რომ შედარებით ნაკლებად კვალიფიციური საქმიანობა ორგანიზებულ იქნეს უფრო იაფ, ნაკლებად განვითარებულ რეციპიენტ ქვეყნებზე და მაღალკვალიფიციური საქმიანობის ნაწილი დაიტოვონ შინ ინვესტიციების ბაზრების ქვეყნებმა.

ასეთი მეთოდებითა და მიდგომებით და, რაც მნიშვნელოვანია, შეილობილი საწარმოების გადაადგილების სტრატეგიით ტრანსნაციონალური კორპორაციები სულ უფრო ადიდებენ მოგებას და ძლიერ გავლენას ახდენენ გლობალურ წარმოებასა და სავაჭრო კავშირებზე. პატარა ქვეყნები, მაგალითად, სინგაპური და ირლანდია, იღებენ პუი-ს არაპროპორციულ მოცულობას, თავიანთი ეკონომიკის მასშტაბებთან შედარებით, მაშინ როდესაც, დიდი ეკონომიკის ქვეყნები, მაგალითად, იაპონია და ინდოეთი - პირიქით. თუმცა, ამას სხვადასხვა ახსნა აქვს; როცა ქვეყანა ხდება უფრო სწრაფად განვითარებადი, აყვავებადი და სამუშაო ძალა - უფრო ძვირი, ეკონომიკური ლოგიკა უბიძგებს, ზოგჯერ აიძულებს კიდევ,

ტრანსნაციონალურ სანარმოებს, თავისი კაპიტალი გადაიტანონ უფრო იაფ რეგიონებში, როგორც წესი, განვითარებად ქვეყნებში.

ისმის კითხვა: რატომ ახორციელებენ ფირმები ინვესტიციებს საზღვარგარეთ? სპეციალისტები ფიქრობენ, რომ საზღვარგარეთ ინვესტირებისთვის გადანაცვების მიღების განმსაზღვრელია 3 პირობა:

1. საკუთრების უპირატესობანი: ფირმა უნდა ფლობდეს სპეციალურ მონოპოლისტურ უპირატესობებს - ისეთებს, როგორიცაა, საკუთრების უფლებების ცოდნა, სავაჭრო მარკა ან ბრენდის სახელი, პატენტი, უფრო იაფი წყლის რესურსები, ან წარმოების მასშტაბის ეფექტი და ფართო პროფილის ეფექტი, რომლებიც სხვა ფირმებს არ ექნებათ, ან მცირე მასშტაბით ექნებათ. თუ ეს პირობა არ არის დაკმაყოფილებული, ადგილობრივ კომპანიას შეუძლია დამოუკიდებლად დაიწყოს მუშაობა და ადგილზე აწარმოოს ანალოგიური საქონელი. საკუთრების უპირატესობანი მოიცავს ფირმის ყველა კონკურენტულ უპირატესობას.

2. განწყობის უპირატესობანი: რომ ავსხნათ, რატომ ფუძნდება ინვესტორი საზღვარგარეთ და არა საკუთარ ქვეყანაში, არჩეულმა მიმღებმარეციპიენტმა ქვეყანამ ინვესტორს უნდა შესთავაზოს კაპიტალის გადაადგილების მნიშვნელოვანი ცვლადების სია, რომელიც უნდა მოიცავდეს შემდეგ მაჩვენებლებს: სამუშაო ძალის ფასი, კვალიფიციური სამუშაო ძალის პოვნის შესაძლებლობა, კავშირგაბმულობისა და კომუნიკაციების საშუალებები, კვლევების ჩატარების შესაძლებლობები, ადგილობრივი ბაზრის მოცულობა, მთავრობის სტიმულირება (დაინტერესება) და საგადასახადო დაბეგვრის პოლიტიკა - მოკლედ რომ ვთქვათ, „საინვესტიციო კლიმატი“. ამ ცვლადების მნიშვნელობის რაც შეიძლება ზუსტი განსაზღვრა არის ხელისუფლების ნებისმიერი ორგანოს მთავარი ამოცანა, ხელისუფლებისა, რომელიც დაინტერესებულია ეკონომიკის სტიმულირებით. მოძღვრება პუი-ს დეტერმინანტების (განსაზღვრების) შესახებ გვთავაზობს, რომ რეციპიენტ ქვეყანაში ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორებია: კორპორატიული საგადასახადო განაკვეთი, პროფკავშირების საქმიანობა და გამოკვლევების და დამუშავების ჩატარების შესაძლებლობა. სამუშაო ძალის რეგიონული ღირებულება, უმუშევრობა და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა მნიშვნელოვანია იმის განსაზღვრად, თუ რომელი ქვეყანა უნდა იქნეს არჩეული ინვესტორებისთვის.

3. ინტერნალიზაციის უპირატესობანი. აუცილებელია არსებობდეს, მეწარმეს, სახელმწიფოს გააჩნდეს, „საბაზრო რეგულირების დეფექტის“ გამანეიტრალებელი, აღმოსაფხვრელი წყარო, რომელიც ხელს შეუშლის, წინააღმდეგობას გაუწევს საკუთრების უპირატესობით მოპოვებულ უპირატესობას. ასეთი უპირატესობანი ხშირად აღმოცენდება მეცნიერებატევად ინდუსტრიებში.

ხშირად ფირმა ახერხებს გამოიყენოს წარმოების მასშტაბის ეფექტი და ფართო პროფილის ეფექტი, ან კიდევ თავისი რეპუტაცია, რომ თვით აწარმოოს პროდუქტი. საავტომობილო კომპანიები ხშირად ამ მიზეზით ცდილობენ შექმნან ადგილობრივ მეწარმეებთან ერთობლივი სანარმოები და არა მოიპოვონ, აწარმოონ უცხოელი ინვესტორების სახელით. წარმოებაზე უფლების გაყიდვით სანარმო კარგავს კონტროლის უფლებას, ან მის ნაწილს და საშიშროების ქვეშ დააყენებს თავის რეპუტაციას. ხალხი ყიდულობს მერსედესს იმიტომ, რომ ის წარმოებულია ფირმა მერსედესის მიერ. შეიძლება გადაიფიქრონ მერსედესის ყიდვა, თუ გაიგებენ რომ ის წარმოებულია ადგილობრივი სანარმოს მიერ. ინტერნალიზაციის მეორე მიზეზი შეიძლება გახდეს სამართლებრივი სისტემის სისუსტე, არასრულყოფილება ინვესტიციების მიმღებ ქვეყანაში. ჯ.დანიგის მიერ შემოთავაზებული და ჩვენს მიერ ზემოთ განხილული სამივე პირობის დაცვა აუცილებელია საზღვარგარეთ წარმოების პროცესში სამამულო ფირმის მომგებიანი მონაწილეობისათვის. დანიგმა გულდასმით შეადგინა სქემა, რომ ერვენებინა სამივე პირობის შესრულების აუცილებლობა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მომგებიანობისთვის. წარმატებისთვის საჭიროა კომპანია ფლობდეს რაიმე სხვებისგან განსხვავებულ უპირატესობას, ფასეულობას, რომლის აუნაზღაურებლად კოპირება, სარგებლობა სხვებისთვის შეუძლებელი იქნებოდა. საბაზრო რეგულირების დეფექტი, რომელიც ბუნებრივად ახასიათებს ამ სისტემას, კარნახობს, რომ ეს უპირატესობა ინტერნალიზებულ იქნეს და არა მიეყიდოს სხვას ექსპლუატაციისთვის. რეციპიენტმა ქვეყანამ ნათლად უნდა წარმოიდგინოს კომპანიის გაადვილების უპირატესობა იმისთვის, რომ ის დაინტერესდეს უცხოეთში ბიზნესის მოწყობაში, დაფუძნებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ე. ბარათაშვილი, რ. ქუთათელაძე, ლ. გვაჯაია, გ. ყურაშვილი. /საინვესტიციო მენეჯმენტი. თბილისი 2011/
2. КарликА. Е., РоговаЕ. М., ТихоноваМ. В., ТкаченкоЕ.А. /Инвестиционный менеджмент. – ИздательствоВернераРегена, Санкт-Петербург 2008/
3. J.H.Duning /TheGlobalisationOfBusiness (London, Routledge,1993)/
4. J.H.Duning /Explaining International Production (London, Unwin Hyman, 1988)/
5. J.Markusen and A.Venables /Foreign Direct Investments as a Catalyst for Industrial Development, European Economic Review, 43 (1999); UNCTAD, World Investment Report 2001, Geneva/